

STUDIA NAUK TEOLOGICZNYCH
 TOM 10 (2015)

DOI 10.24425/snt.2015.112806

TOMASZ SZYSZKA SVD

 JEZUICI JAKO DOCTRINEROS W ANDACH KOLUMBIJSKICH
 XVII WIEKU

Misjonarze Towarzystwa Jezusowego rozpoczęli pracę w Kolumbii na przełomie XVI i XVII wieku. Ich aktywność misyjna na tym terenie nosi wyraźne cechy

periodyzacji. Początkowy okres, obejmujący pierwszych sześć dekad XVII wieku, można bowiem podzielić na dwa ciągi czasowe, kiedy to jezuici zajmowali się ewangelizacją Indian w oparciu o doktryny na obszarze określanym jako *Sabana de Bogotá* (w bliższej i dalszej okolicy od Santa Fé de Bogotá i Tunja, tzw. Altiplano Cundiboyacense) oraz na obszarze *balcón oriental de*

la cordillera (na terenach opadających na wschodzie ku równiom Llanos, na obszarze dzisiejszych departamentów Casanare i Arauca)¹.

Na Altiplano pracowali pośród Indian Muisca – Chibchas w ramach istniejących już doktryn w dzisiejszych departamentach Cundinamarca oraz Boyacá. W latach 1605-1660, byli zaangażowani bowiem w okolicach Bogoty oraz Tunja w następujących doktrynach: Cajicá (1605-1615), Fontibón (1608-1664), Tunjuelo (1618-1649), Duitama (1615-1636) i Tópaga (1636-1660). Natomiast w pasie Kordyliery Wschodniej, pracowali raptem cztery lata (1624 – 1628) i byli obecni w doktrynach: Chita, Támara, Morcote, Pauto.

¹ F. Gonzáles Mora, *Reducciones y haciendas jesuíticas en Casanare, Meta y Orinoc ss. XVII-XVIII. Arquitectura y urbanismo en la frontera oriental del Nuevo Reino de Granada*, Bogota: Pontificia Universidad Javeriana 2004, s. 18-21; 47-48; 61-62; 89-90; J. Rivero, *Historia de las misiones de los Llanos de Casanare y los ríos Orinoco y Meta*, Bogotá: Pontificia Universidad Javeriana 1956, s. 55-64.

Na przestrzeni nieco ponad pięciu dekad, pracowali zatem raptem w kilku doktrynach. Zdobyte doświadczenie zostało przez nich wykorzystane w ramach tzw. redukcji jezuickich w Casanere (od roku 1659), nad Orinoko (od roku 1681) oraz w Meta (od roku 1723). W powyższych redukcjach jezuita pracowali do roku 1767, czyli usunięcia jezuitów z Ameryki Łacińskiej. W poniższym opracowaniu zostanie omówiona wyłącznie praca jezuickich misjonarzy w ramach systemu tzw. doktryn.

1. POCZĄTKI TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO W NOWYM KRÓLESTWIE GRANADY

Pierwszy zamysł członków Towarzystwa Jezusowego rozpoczęcia pracy misyjnej na terenach określanych współcześnie jako Kolumbia, pojawił się w roku 1571, czyli trzy lata po przybyciu pierwszych jezuitów do wicekrólestwa Peru. Dopiero dwie dekady później jezuita na nowo zainteresowali się tym obszarem². Pierwszych trzech jezuitów przybyło na tereny Nowego Królestwa Granady³ wraz z nowo mianowanym przedstawicielem administracji korony hiszpańskiej, Antonio Gonzálezem. Ojcowie Francisco de Vitoria, Antonio Linero i Juan Martínez, przyплыli do portu Cartagena de Indias w roku 1589. Podczas kilkumiesięcznego pobytu w tym portowym mieście podejmowali się różnorodnych zajęć duszpasterskich i ewangelizacyjnych. Pod koniec roku 1590 dotarli do Bogoty, która była już wtedy siedzibą arcybiskupa⁴. Jezuita rozwinęli tam aktywną działalność duszpasterską pośród hiszpańskojęzycznej ludności. Pełnili funkcje kapelanów w szpitalu, a nade wszystko kaznodziejów i spowiedników. Mieli też kontakt z ludnością autochtoniczną, zwłaszcza z Indianami mieszkającymi na obrzeżach miasta. W niedziele głosili Indianom kazania i nauczali katechizmu, zaś szczególną uwagę okazywali indiańskim.

² A. Santos, *Los jesuitas en America*, Madrid: Editorial Mapfre 1992, s. 121-126; F. Herrera Molina, *Hitos en la historia de la Compañía de Jesús en Colombia. 400 años (1604-2004)*, Bogotá: Pontificia Universidad Javeriana 2004, s. 25-41; J. Cassani, *Historia de la provincia de la Compañía de Jesús del Nuevo Reino de Granada en la América. Descripción y relación exacta de sus gloriosas misiones en el Reino: Llanos, Meta y Orinoco*, [Madrid: Universidad Complutense de Madrid 1741], Caracas: Biblioteca de la Academia Nacional de la Historia 1967, s. 42-49; J. Rey Fajardo, *El legado de Ignacio de Loyola*, „Apuntes Ignacianos” 42 (2004), s. 40-54; J.M. Pacheco, *La organización de la iglesia en Colombia*, w: *Historia General de la Iglesia en America Latina*, red. E. Dussel, t. VII, *Colombia y Venezuela*, Salamanca: Sigueme 1981, s. 141-142.

³ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, t. I, (1567-1654), Bogotá: Academia Colombiana de Historia 1962, s. 27-35.

⁴ L.C. Mantilla, *Colombia: La evangelización fundante (siglo XVI)*, w: *Historia de la Iglesia en Hispanoamérica y Filipinas (siglos XV-XIX)*, red. P. Borges, tomo II, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos 1992, s. 324-326.

Prawie dekadę później, bo w roku 1598 do Bogoty przybyli kolejni ojcowie Alonso de Medrano oraz Francisco Figueroa. Towarzyszyli oni nowo mianowanemu biskupowi Bartolomé Lobo Guerrero (1546-1622), który objął funkcję arcybiskupa Bogoty w marcu 1599 roku. Na prośbę miejscowej kapituły katedralnej, wspartej wyraźną sugestią arcybiskupa oraz osób z administracji kolonialnej, w Bogocie jezuita osiedlili się na stałe w roku 1604. Kilka lat wcześniej, abp Bartolomé Lobo Guerrero wystosował petycję do króla hiszpańskiego, prosząc o pozwolenie założenia kolegiów jezuickich w Bogocie, Tunja i Pamplona. Po otrzymaniu stosownych pozwoleń, w roku 1604 założono w Bogocie jezuickie *Colegio Máximo*⁵. Było ono pomyślane jako dom formacyjny dla jezuickich alumnów studiujących filozofię i teologię. W roku 1605 przyłączono do tego jezuickiego kolegium seminarium diecezjalne San Bartolomé. W tym samym roku założono też kolegium jezuickie w Cartagena de Indias, które miało odegrać ważką rolę w pracy misyjnej jezuitów na północy Kolumbii oraz w roku 1611 w Tunja, w odległości około 130 kilometrów, na północ od Bogoty. Inne ważne kolegia jezuickie w pasie andyjskim funkcjonowały w Honda, Pamplona, Popoyan i Merida.

W roku 1604 dotarła do Kolumbii grupa dwunastu kolejnych jezuitów. Pośród nich było dwóch Włochów, ojcowie José Dadey (1576-1660) oraz Juan Bautista Coluccini (1569-1641)⁶. W roku 1605, tak wzmocnioną personalnie misję, ówczesny przełożony generalny Towarzystwa Jezusowego, podniósł do rangi nowej wice-prowincji „Nowego Królestwa Granady i Quito”. Została ona wydzielona z dotychczasowej prowincji peruwiańskiej. Pierwszym przełożonym został ojciec Diego de Torres, który pełnił tę funkcję jedynie do roku 1606, ponieważ został mianowany przełożonym prowincji paragwajskiej, gdzie niebawem miała być podjęta realizacja wielkiego projektu misyjnego tzw. redukcji paragwajskich. W roku 1611, za staraniem ojca Claudio Acquaviva (1543-1615), dotychczasowa wiceprowincja, została podniesiona do rangi prowincji i nazwana *Provincia del Nuevo Reino de Granada*, czyli „Prowincja Nowego Królestwa Granady”⁷. Jezuita pracowali też w powierzonych im doktrynach (parafiach indiańskich), gdzie zajmowali się systematyczną edukacją i formacją oraz ewangelizacją Indian. Jeszcze innym zakresem ich posługi misyjnej w Kolumbii była praca z czarnymi niewolnikami, głównie w portowym mieście Cartagena de Indias, gdzie swoją działalność realizował ojciec Alonso de Sandoval oraz św. Piotr Claver⁸. Na potrzeby kształcenia elit, a tym samym podniesienia poziomu intelektualnego mieszkańców Bogoty, w roku 1623 powstał z inicjatywy jezuitów uniwersytet San Javier. W ramach tego uniwersytetu

⁵ J. Rivero, *Historia de las misiones*, s. 51-54; J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 102-104, 109-117.

⁶ J. Rey Fajardo, *Los jesuitas en Venezuela*, t. II, *Los hombres*, Bogotá: Academia Colombiana de Historia 2006, s. 158; J. Rivero, *Historia de las misiones*, s. 71-74; J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 100-101.

⁷ Tamże, s. 146-157.

⁸ A. Santos, *Los jesuitas en America*, s. 127-128, 131-133.

powołano do życia 'katedrę języka chibcha', która odegrała ważną rolę w dziele misyjnym na ówczesnym obszarze Kolumbii.

2. ZASADY FUNKCJONOWANIA DOKTRYN W KOLUMBII

Kiedy jezuici przybyli do Nowego Królestwa Granady, funkcjonowały już w większym lub mniejszym stopniu struktury administracji kolonialnej⁹. Jedną z części składowych ówczesnej ekonomii i polityki Korony hiszpańskiej w Nowym Świecie były *encomienda* oraz *doctrinas*¹⁰. *Encomenderos*, czyli byli konkwistadorzy a zarazem właściciele ziemscy, mieli prawo korzystać z siły roboczej Indian, aczkolwiek spoczywał na nich obowiązek dbania o chrystianizację powierzonych sobie Indian¹¹. Do ich obowiązków należało wybudowanie kaplicy lub kościoła oraz utrzymanie *doctrinero*, czyli osoby, która nauczałaby Indian prawd wiary chrześcijańskiej (*doctrinar* znaczy *nauczać*). W przypadku duchownych, *doctrinero* miał też zajmować się udzielaniem sakramentów Indianom oraz ich formacją duchową¹². W drugiej połowie XVI wieku, w okolicach Bogoty, funkcjonowało 35 doktryn¹³.

Z roku 1555 pochodzi intrygujący dokument sporządzony w Cartagenie, opracowany przez tamtejszą komisję złożoną z miejscowych hiszpańskich notabli oraz kleru i zakonników. Zostało w nim poruszonych wiele ważkich kwestii, związanych ze sposobem ewangelizowania Indian, w tym w ramach doktryn. Wypracowano 11 konkluzji, które miały obowiązywać *encomenderos*, pod karą utraty przywilejów. Podkreślono wówczas konieczność¹⁴: (a) zakładania szkół we wszystkich miastach i osadach hiszpańskich; (b) wznoszenia kościołów albo kaplic oraz niszczenia miejsc kultów autochtonicznych; (c) na *doctrineros* (duchownych lub świeckich) spoczywa obowiązek nauczania Indian głównych modlitw chrześcijańskich, prawd wiary, przykazań, wyjaśniania czym są sakramenty, jak również wyjaśniania dzieł miłosierdzia, posługując się językiem hiszpańskim; (d) Indianie są zobowiązani do uczestniczenia w niedzielnych i świątecznych Mszach oraz katechezie; (e) księży

⁹ L.C. Mantilla, *Colombia: La evangelización fundante*, s. 326-329.

¹⁰ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 37-43, 51-58.

¹¹ *Geografía física y política de la Confederación Granadina*, vol. III, Estado de Boyaca, t. I, Antigua Provincia de Casanare, w: *Viaje de la Comisión Corográfica por el territorio de Casanare* 1856, red. A. Codazzi, Bogotá: Academia Colombiana de Historia 2000, s. 39-40.

¹² *Recopilación de Leyes de los Reynos* (1681), título 13-15.

¹³ J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 26.

¹⁴ Tamże, s. 24-25; A. Masanza, *Ordenanzas para la doctrina y enseñansa de la religión a los indios de la provincia de Cartagena (z roku 1555) [czy to jest część tytułu? – B.S.]*, „Boletín de Historia y Antigüedades” 42 (1955), s. 69-74.

pracujący jako *doctrineros* mają obowiązek ściągnięcia do głównej wioski synów kacyków i wodzów indiańskich, w celu ich edukacji i nauczania ich w sprawach wiary chrześcijańskiej; (f) w każdej wiosce należy ustanowić pomocnika (woźnego), którego obowiązkiem jest zwoływanie mieszkańców na Mszę oraz wymierzanie kary niezdyscyplinowanym Indianom; (g) Indianom ochrzczonym należy okazywać więcej szacunku niż Indianom jeszcze nieochrzczonym; (h) należy walczyć z plagą pijaństwa, zwłaszcza w powiązaniu z autochtonicznymi praktykami religijnymi; (i) *doctrineros* mają obowiązek prowadzenia ksiąg chrzcielnych i ślubnych; (j) tłumacze – pomocnicy *doctrineros* muszą być zatwierdzeni przez urzędników administracji oraz księdza, i nie przysługują im żadne specjalne przywileje; (k) *encomenderos* mają obowiązek opłacać *doctrineros*.

Kryteria pracy w doktrynach były regulowane również przez liczne inne dokumenty królewskie i kościelne. Kwestie te zostały poruszone między innymi na pierwszym Synodzie Limskim (1551-52). Podkreślono wtedy konieczność zachowania jedności w nauczaniu i promowaniu podobnego stylu i formy nauczania prawd katechizmowych¹⁵. Z biegiem czasu przyjęło się, że funkcji *doctrinero* nie powinny obejmować osoby świeccie, np. żołnierze, a powinni ją sprawować jedynie duchowni. Wypływało to również z ustawy królewskiej z roku 1551 dla audiencji Santa Fé oraz z zaleceń pierwszego synodu diecezjalnego z Santa Fé de Bogota w 1556, zawołanego przez bp Juan de los Barrios OFM¹⁶. Zostały na nim między innymi doprecyzowane normy dotyczące sposobów pracy i zasad postępowania *doctrineros* względem Indian. Tematyka ta została poruszona w 21 paragrafach konstytucji synodalnych, które można połączyć w następujące bloki tematyczne: (a) podkreślono, że *doctrinero* nie może dowolnie i bez ważkiej przyczyny oraz bez pozwolenia biskupa lub przełożonego opuszczać miejsca swojego przeznaczenia; (b) zaakcentowano, że bardzo ważnym elementem pracy jest dobry przykład duchownych, dlatego zakazano Indianek jako pomocy domowych; (c) przypomniano o zakazie prowadzenia przez *doctrineros* handlu z Indianami oraz pobierania nie należnych opłat za sprawowanie sakramentów; (d) wskazano, że we wszystkich większych wioskach należy wybudować kościół oraz szkołę w celu kształcenia dzieci w czytaniu, pisaniu i śpiewie w języku hiszpańskim; (e) przypomniano zalecenie, że katecheza powinna się odbywać w każdą niedzielę i święta kościelne; (f) powiadomiono, że na *doctrineros* spoczywał obowiązek regularnego od-

¹⁵ F. Mateos, *Constituciones para indios del primer Concilio limense (1552)*, „*Missionalia Hispanica*” 19 (1950) t. VII, s. 46-47.

¹⁶ J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 24; J.M. Pacheco, *La organización de la iglesia en Colombia*, s. 131-133; G. Romero Sánchez, *Los pueblos de indios en Nueva Granada, Granada* [brak wydawnictwa – B.S.] 2010, s. 80-87; J. Salcedo Salcedo, *Los pueblos de indios en el Nuevo Reino de Granada y Popoyán*, w: *Pueblos de Indios. Otro urbanismo en la región andina*, red. R. Gutiérrez, Quito: Abya-Yala 1993, s. 181-182; M.G. Romero, *Fray Juan de los Barrios y la evangelización del Nuevo Reino de Granada*, t. IV, Bogota: Biblioteca de Historia Eclesiástica / Academia Colombiana de Historia 1960, s. 461-563.

wiedzenia wszystkich wiosek leżących w granicach jurysdykcji doktryny, w celu nauczania dzieci, katechizowania i sprawowania sakramentów; (g) zwrócono też uwagę, że do zadań *doctrineros* należała również troska o chorych, umierających i sieroty oraz obrona Indian przed złym traktowaniem ze strony Białych; (h) zalecenia wskazują też, aby *doctrineros* byli łagodni w odniesieniu do Indian oraz nie przysługuje im prawo wymierzania Indianom cielesnych kar, np. w postaci chłosty, zakuwania w dyby albo karnego strzyżenia włosów (była to bardzo dotkliwa kara dla Indian Muisca).

Ten sam synod diecezjalny określił również kryteria dotyczące katechizacji Indian oraz przygotowania ich do przyjęcia sakramentów. Otóż osoby powyżej ośmiu lat powinny być przygotowywane do przyjęcia chrztu co najmniej przez dwa miesiące. *Doctrineros* powinni zwrócić baczną uwagę, czy Indianie rozumieją wykładane im prawdy wiary i zadawane im pytania oraz na dobrowolność przyjęcia przez Indian wiary chrześcijańskiej¹⁷. Mieli obowiązek czuwać nad tym, aby Indianie ochrzczeni posługiwali się wyłącznie imionami chrześcijańskimi i przestrzegali zasady, obowiązkowego noszenia bluzy i spodni oraz kapelusza i obuwia. Natomiast Indianom jeszcze nieochrzczonym nie przysługiwało prawo przemieszczania się po wiosce nago. W myśl zaceń synodalnych, *doctrineros* powinni mieć pieczę nad tym, aby Indianie wypełniali obowiązek spania w łóżkach i przygotowywania posiłków w miejscach do tego przeznaczonych. *Doctrinero* miał też obowiązek podejmowania wszelkich starań, aby Indianie całkowicie i jednoznacznie zaniechali praktykowania bałwochwalstwa oraz libacji pijackich. Z powyższych zaleceń wynika jednoznacznie, że *doctrineros* w ramach podjętych zobowiązań i przysługującego mu wynagrodzenia (tzw. *sinodo*, czyli subwencji na utrzymanie, wypłacanej przez koronę Hiszpańską), miał obowiązek roztoczenia szerokiej opieki duchowej nad powierzonymi mu Indianami, a zarazem dbania o ich ‘cywilizowanie’ wg standardów wyznaczonych przez Koronę.

3. PRACA MISYJNA JEZUITÓW W *DOCTRINAS*

Kiedy jezuita zostali skierowani przez biskupa do pracy w doktrynach, za protestował kler diecezjalny, właściciele ziemscy oraz właściciele kopalń. Jezuita otrzymywali bowiem doktryny z powodu swojej efektywności oraz dojrzałej metodologii w pracy misyjno – ewangelizacyjnej z Indianami¹⁸.

Jezuicką dojrzałość na polu pracy z Indianami dostrzegł abp Bartolomé Lobo Guerrero podczas wizytacji *doctrinas* i wiosek indiańskich na początku XVII wieku.

¹⁷ J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 35.

¹⁸ A. Santos, *Los jesuitas en America*, s. 127.

Miał wtedy okazję przyrzeć się operatywności i sprawności duszpasterskiej, ojca Alonso de Medrano, który mu towarzyszył i głosił kazania w odwiedzanym przez nich doktrynach. Stąd też pomimo głośnych protestów duchowieństwa diecezjalnego, doktryna w Cajicá (1605, położona około 40 km na północ od Bogoty)¹⁹ i niedługo potem doktryna w Fontibón (1608) zostały przekazane w ręce jezuitów²⁰. W roku 1615, jezuita rozpoczęli prace w doktrynie Duitama. Jej przejście z powodu braku personelu misyjnego, wiązało się z koniecznością zrezygnowania z dobrze rokującej doktryny w Cajicá²¹. Jednakże położenie strategiczne doktryny Duitama było dla jezuitów korzystniejsze, ponieważ leżała ona stosunkowo blisko (około 50 km, na wysokości 2530 m.n.p.m.) od miasta Tunja, w którym jezuita w roku 1611 założyli swoje kolegium. Pierwszym jezuitckim *doctrineros* był na tym miejscu ojciec Jerónimo Navarro, zaś w roku 1623 rozpoczął tam pracę doświadczony misjonarz Juan Bautista Coluccini. Pomimo, że działalność ewangelizacyjna była prowadzona tam bardzo efektywnie, po 21 latach, w roku 1636 jezuita zrezygnowali z niej na korzyść pracy misyjnej w doktrynie Tópaga.

Doktryna w Tópaga była położona w górach na wysokości 2900 m.n.p.m., około 10 kilometrów od miasta Sagamoso. W roku 1636 jezuita zrezygnowali z doktryny w Duitama, aby się móc przenieść do Tópaga. Inicjatorem przejścia do Tópaga był tamtejszy właściciel ziemski i dobrodziej jezuitckiego domu nowicjackiego w Tunja, któremu zależało na pracy jezuitów pośród Indian na jego terenach. Zamiana ta musiała być nieco dotkliwa ponieważ doktryna w Duitama cieszyła się dynamicznym rozwojem i liczyła dwa tysiące Indian. Doktryna w Tópaga leżała w górach i liczyła początkowo jedynie 190 Indian²². Na miejscu jezuita zastali niedokończoną budowlę kościoła. Z inicjatywy ojca Francisco Ellauri i przystąpili niemal od razu do prac budowlanych. Ukończony w roku 1642 kościół, mierzył 8x28 metrów i został bogato wyposażony, aby odpowiadał celom katechetycznym i spełniał jezuitckie kryteria odnośnie liturgii i ewangelizacji. W czterech rogach głównego placu znajdowały się kapliczki, które spełniały ważką rolę podczas procesji świątecznych urządzanych przez Indian, zwłaszcza podczas procesji z Najświętszym Sakramentem²³. W roku 1660 doktryna ta została oddana w ręce kleru diecezjalnego, zaś jezuita przeszli do doktryny Pauto.

¹⁹ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 306-311.

²⁰ R. Velandia, *Fontibon*, s. 55-85; J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 38-39; J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 311-316.

²¹ Tamże, s. 316-320.

²² Tamże, s. 328-331; P. Mercado de, *Historia de la Provincia del Nuevo Reino y Quito de la Compañía de Jesús*, t. II, libro VIII, w: *Documentos jesuiticos relativos a la historia de la Compañía de Jesús en Venezuela*, red. J. Rey, Caracas: Academia Nacional de la Historia 1966, s. 15-17; C. Camacho Arbeláez, S.S. López, *Las artes en Colombia, la arquitectura colonial*, w: *Historia extensa de Colombia*, vol. XX, t. 4, red. A. D. Bateman, Bogotá: Academia Colombiana de Historia 1967, s. 236-237.

²³ G. Romero Sánchez, *Los pueblos de indios*, s. 96-97, 99-101.

Jezuici byli też obecni w latach 1618-1649 w doktrynie Tunjuelo, położonej na południe od Bogoty²⁴. Pracowali tam zatem ponad trzy dekady. W doktrynie tej istniała grupa indiańskich śpiewaków i muzyków, którzy uczestniczyli we wszystkich uroczystościach kościelnych. W październiku 1630 roku, ojciec Juan Bautista Coluccini, podjął się zadania przebudowy tamtejszego kościoła. Pojawiła się bowiem konieczność wzniesienia przypór, wzmocnienia sklepień oraz zbudowania większego chóru. Stara jego konstrukcja nie byłaby bowiem w stanie utrzymać ciężaru organów oraz muzyków i śpiewaków²⁵. Oprócz tego zaplanowano wybudowanie kaplicy chrzcielnej i dzwonnicy. W roku 1637 rozpatrywano możliwość połączenia tej doktryny z doktryną w Fontibón. Ostatecznie jednak, w roku 1649 zdecydowano o całkowitym wycofaniu się z tej doktryny, ponieważ drastycznie spadła tam populacja Indian.

Długa lista rozmaitych obowiązków i przywilejów *doctrineros*, była przypomniana w kolejnych zarządzeniach i instrukcjach biskupów oraz dekreтах synodalnych. Jednym z ważniejszych kryteriów był obowiązek znajomości lokalnego języka indiańskiego, jak również dobry przykład osobistego życia i nienagannego prowadzenia się oraz konieczność stałego przebywania w doktrynie i prowadzenia systematycznej katechezy. Problem zaś dotyczył tego, że wielu *doctrineros*, zwłaszcza z kleru diecezjalnego nie spełniała powyższych norm. Nie posługiwała się językami indiańskimi i lekceważyli obowiązek stałego przebywania w przypisanych im miejscach, jak również wiele do życzenia pozostawiał ich sposób prowadzenia się. Taka sytuacja była początkowo przez biskupów tolerowana, aczkolwiek z biegiem czasu, zaczęto egzekwować wyznaczone normy i przewidziane obowiązki. Stało się to możliwe, kiedy biskupi podjęli się realizacji spoczywającego na nich obowiązku, odbywania regularnych wizytacji całej diecezji.

Cenne doświadczenie z zakresu (nie)znajomości języków, zdobył ojciec Alonso de Medrano, towarzysząc abp Bartolomé Lobo Guerrero, podczas wizytacji wiosek indiańskich na początku XVII wieku. Podczas głoszenia kazań dostrzegł, że Indianie nie rozumieją jego nauczania ani kazań głoszonych im w języku hiszpańskim, ponieważ go nie rozumieją. Poczul się zobowiązany do poszukania innego duchownego, który władał językiem muisca i tłumaczył jego kazania²⁶. Dogłębna ewaluacja stanu wiedzy religijnej Indian wykazała, że są oni poniekąd ofiarami ignorancji językowej i katechetycznej ze strony *doctrineros*, zaś w konsekwencji nie są dopuszczani do przyjmowania sakramentów. To doświadczenie stało się impulsem, aby zaakcentować obowiązek znajomości języków indiańskich. Jednakże gotowość do poważnego studiowania języka muisca wiązała się jednak z koniecznością przewyciężenia wielu trudności o charakterze obiektywnym i subiektywnym. W tamtym okresie muisca

²⁴ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 320-322.

²⁵ G. Romero Sánchez, *Los pueblos de indios*, s. 155-156.

²⁶ J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 33; J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 77.

był językiem mówionym, a to wymagało opracowania słowników, gramatyki oraz pomocy katechetycznych. Aby sprostać ciągle rosnącym wymaganiom i stawić czoło nowym wyzwaniom, w roku 1619 jezuici założyli przy kolegium jezuickim San Bartolomé w Bogocie, katedrę języka chibcha (*cátedra de lengua muisca*)²⁷.

W roku 1619, abp Hernando Arias de Ugarte zainicjował pięcioletnią wizytację, podczas której dotarł do najodleglejszych zakątków diecezji. Pozwoliło mu to zorientować się w rzeczywistej sytuacji duszpasterskiej²⁸. Miał okazję przekonać się, że wielu *doctrineros* nie posługiwało się językami indiańskimi, przyzwalali na niesprawiedliwe traktowanie Indian, jak również prowadzili życie dosyć rozwiązłe. Z tej wizytacji zachowały się dane statystyczne dotyczące ludności zamieszkującej poszczególne doktryny: Morcote – 527; Pisba – 373, Chita wraz z Chipas – 763; Pauto – 147; Támara – 1304²⁹.

Biorąc pod uwagę liczbę Indian zamieszkujących poszczególne doktryny, a zarazem brak systematycznej ewangelizacji Indian, abp Hernando Arias de Ugarte postanowił powierzyć te doktryny jezuitom, którzy cieszyli się już famą sprawnych i efektywnych misjonarzy. Dlatego w roku 1624 zwrócił się do przełożonych Towarzystwa Jezusowego o misjonarzy i na początku 1625 roku, pięciu jezuitów pojawiło się na zachodnich obrzeżach prowincji Casanare, czyli na wschodnich zboczach Kordyliery Wschodniej. Byli to ojcowie Diego Molina i Miguel Jerónimo de Tolosa, José Dadey, Domingo de Acuña i José de Tobalina³⁰.

W celu zapoznania się z lokalnymi uwarunkowaniami o charakterze topograficznym – geograficznym oraz kulturowym, misjonarze podejmowali wyprawy rozpoznawcze. Musieli wyrobić sobie opinię na temat realnego zaawansowania Indian w znajomości prawd katechetycznych oraz ich świadomości, co do swojej chrześcijańskiej tożsamości. Odwiedzając miejsca zamieszkałe przez Indian, zachęcali ich do osiedlenia w wioskach położonych centralnie. Stwarzało to bowiem możliwość regularnego, a przez to szybszego i lepszego katechizowania. Jezuici bardzo szybko opanowali miejscowe języki (dialekty) i posługiwali się nimi w codziennej pracy. Na tym obszarze misjonarze mieli bowiem możliwość nawiązania kontaktu z Indianami, którzy nie należeli do grupy Chibcha – Muisca. Zdawali sobie sprawę, że poszczególne grupy indiańskie, mając w bardzo zróżnicowaną tożsamość kulturową, wymagają dobrego rozeznania ze strony misjonarzy, a tym samym wypracowania i zastosowania adekwatnych środków katechetycznych i metod ewangelizacyjnych. Powielanie bowiem schematów misyjnych lub duszpasterskich z innych obszarów nie przynosiło większych rezultatów oraz zniechęcało tak Indian, jak i samych misjonarzy.

²⁷ Tamże, s. 304-306.

²⁸ J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 31-32.

²⁹ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 378-380; L.C. Mantilla, *Colombia: La evangelización del Oriente*, s. 345.

³⁰ F. Herrera Molina, *Hitos en la historia*, s. 35; F. Gonzáles Mora, *Reducciones y haciendas*, s. 61-68.

Bez wątpienia, propozycja ze strony abp Hernando Arias de Ugarte była dla jezuitów była pochlebna i ich faworyzująca. Stwarzała bowiem okazję do rozpoczęcia pracy misyjnej na nowym obszarze. Jednakże decyzja o podjęciu się tam pracy, dla samych jezuitów nie była taka prosta. Ambicje i gorliwość jezuitów były temperowane brakiem personelu misyjnego, jako że wielu z nich pracowało w innych doktrynach. Doktryny położone na obszarze określanym jako *balcón oriental de la cordillera* leżały w znacznej odległości od Bogoty, zaś poruszanie się po ówczesnych szlakach komunikacyjnych zabierało bardzo wiele czasu i wymagało wielkiego wysiłku. Jezuiti zdawali sobie również sprawę z trudności, jakie będą napotykali w zaopatrzeniu i utrzymaniu tych doktryn.

Pomimo wcześniejszych wątpiwości, jezuiti podjęli pracę misyjną na tym obszarze w czterech doktrynach³¹. W doktrynie Pauto pracował w latach 20. XVII wieku ojciec Domingo de Molina³². Podobnie jak jego współbracia w innych doktrynach, pracował tam jedynie 3 lata, do roku 1628. W tymże roku przejęli ją księża diecezjalni. Jezuiti powrócili do Pauto w roku 1660, kiedy rozpoczęli realizację projektu wiosek misyjnych zwanych redukcjami w Casanare i przeszli tam ojcowie pracujący do tej pory w doktrynie Tópaga. Była to zamiana o charakterze priorytetowym, ponieważ jezuitom zależało na tym, aby uczynić z tej doktryny swoje centrum operacyjne na całe Llanos. Tym samym doktryna Pauto stała się nie tylko ważnym punktem odniesienia dla misjonarzy przemierzających się z Bogoty w kierunku Llanos i na odwrót, ale też została nieurzędową stolicą misyjną Casanare.

Doktryna w Chita (położona na wysokości 2964 m i w odległości prawie 190 km od Tunja) została przekazana jezuitom w roku 1624³³. Skierował ich tam abp Hernando Arias de Ugarte, zaś pracę podjął ojciec Miguel Jerónimo de Tolosa. Była to stosunkowo stara doktryna, ponieważ została założona już w roku 1563 przez *encomendero* Gonzalo Jiménez de Quesada. Oznaczało to, że jezuiti nie rozpoczynali tam pracy ewangelizacyjnej zupełnie od nowa. W przypadku doktryny Chita, katechizacją tamtejszych Indian zajmowali się wcześniej augustianie oraz kler diecezjalny. Augustianie jak się wydaje, stworzyli też podstawy struktury architektonicznej teje doktryny. Jezuiti zajęli się zaś nauczaniem Indian, aczkolwiek rozpoczęli też budowę nowego kościoła, który został ukończony przez ich następcę. Kościół ten został zniszczony przez trzęsienie ziemi w roku 1706.

Do pracy w doktrynie Támara został przeznaczony doświadczony misjonarz i wybitny językoznawca José Dadey. Pracował tam raptem trzy lata, do roku 1628³⁴. Przypuszcza się, że z tego okresu pochodzi zarys doktryny, czyli został wyznaczony

³¹ Opis poszczególnych doktryn został dokonany głównie w oparciu o opracowanie F. Gonzáles Mora, *Reducciones y haciendas*, s. 48-58; 62-68.

³² J. Rivero, *Historia de las misiones*, s. 69-71.

³³ P. Mercado de, *Historia de la Provincia del Nuevo Reino*, s. 4-7.

³⁴ P. Mercado de, *Historia de la Provincia del Nuevo Reino*, s. 8-10.

wówczas obszar placu, ulice oraz miejsca pod zabudowę mieszkalną. Jezuita wybudowali też najprawdopodobniej skromny kościółek na potrzeby Indian. Jezuitów w roku 1628 zastąpili księża diecezjalni, zaś w roku 1639 objęli tę doktrynę augustianie. Oni też zbudowali nowy, trzynawowy kościół oraz duży dom parafialny. Doktryna Morcote została założona w roku 1586 i dopiero w roku 1624 doktrynę tę objął ojciec jezuita Diego de Acuña, jednakże z przeznaczeniem na trzy lata, aby przekazać ją w roku 1628 w ręce kleru diecezjalnego. Obecny kamienny kościół, pochodzi z roku 1795.

Obecność i praca jezuitów w tych doktrynach skończyła się dosyć raptownie po czterech latach. Przyczyną były protesty kleru diecezjalnego, które znalazły posłuch u nowego arcybiskupa z Bogoty, Juliana de Cortázar. W roku 1628, nakazał on jezuitom opuścić te doktryny, które zostały przekazane w ręce duchowieństwa diecezjalnego. Z nieco późniejszego okresu pochodzą jednak zażalenia Indian, a nawet *encomenderos*, którzy ślali skargi na nowych *doctrineros* i ubolewali z powodu odejścia jezuitów. Sami jezuita zdawali sobie jednak sprawę z tego, że ich obecność w tych doktrynach była tymczasowa, ponieważ ich zamiarem było rozwinięcie działalności misyjnej pośród Indian, ale na rozległych równinach Llanos, w ramach wiosek misyjnych (redukcji).

4. KONSEKWENCJE INSTRUKCJI O. CLAUDIO AQUAVIVA Z ROKU 1608

Od samego początku, jezuita podkreślali, że praca z Indianami w oparciu o system *doctrinas* musi być prowadzona metodycznie. Unikano bezładnej dowolności i akcentowano konieczność konsekwentnego realizowania wypracowanych założeń i otrzymanych wskazówek. W roku 1608, do jezuitskich misjonarzy w Bogocie dotarła instrukcja generała Towarzystwa Jezusowego, ojca Claudio Aquaviva. Dotyczyła ona celów i standardów w *doctrinas*³⁵. Dokument ten uwypuklił bardzo mocno kwestię systematycznej edukacji i dogłębnej formacji chrześcijańskiej Indian. W praktyce oznaczało to konieczność nie tylko systematycznej katechezy, ale też zakładania i prowadzenia ośrodków edukacyjnych dla indiańskich dzieci. Chodziło o szkoły, w których dzieci i młodzież indiańska uczyła się sztuki czytania i pisania oraz podstaw matematyki. Najbardziej uzdolnieni, poznawali również zasady śpiewu i muzyki, ucząc się grać na instrumentach muzycznych. Indianie Muisca, pośród których pracowali jezuita w okolicach Bogoty i Tunja, mieli bowiem swoje własne formy wyrażania odczuć i potrzeb o charakterze religijnym.

³⁵ F. Gonzáles Mora, *Reducciones y haciendas*, s. 47-48; J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 308-310.

Mieli swoje pieśni, muzykę i tańce, z czego odważnie, ale z wielką rozważą, skorzystali jezuici. Niejako modelowym przykładem takiego zaangażowania był ojciec José Dadey. Został on w roku 1605 skierowany do pracy w doktrynie Cajíca, a nieco później do doktryny Fontibón. Biegłe posługiwał się językiem muisca, co pozwalało mu na dobry kontakt z ewangelizowanymi Indianami oraz na pracę w zakresie edukacji podstawowej i muzycznej. Zakładał i prowadził schole i chóry oraz orkiestry składające się z Indian. Indianie uczyli się gry na instrumentach pochodzenia europejskiego, ale mogli też korzystać ze swoich autochtonicznych instrumentów. Wychwalany i doceniany przez wielu wysoki poziom artystyczny indiańskich muzyków i śpiewaków z doktryn jezuickich, był możliwy do osiągnięcia, dzięki mądrze zarządzanym i sprawnie funkcjonującym szkołom muzycznym. Najważniejszym jednak aspektem edukacji muzycznej w doktrynach był autentyczny wzrost zainteresowania Indian katechezą oraz życiem liturgicznym. Dzięki muzyce byli bowiem postrzegani jako aktywni współtwórcy wszelkich uroczystości obchodzonych w doktrynach.

Kolejne ważne zalecenie instrukcji dotyczyło kościołów i ich wystroju. Dokument określał, że powinny one być odpowiednio duże, ale też stosownie piękne i mieć umiarkowanie bogaty wystrój, aby przyciągać uwagę i zaciekawienie ludności ewangelizowanej. Indianie mieli przecież rozwinięty zmysł czasoprzestrzeni sakralnej oraz piękna i estetyki, o czym świadczą pamiątki archeologiczne z okresu prehiszpańskiego. Przykładem jezuickiego zaangażowania na tym polu jest przebudowany przez nich i powiększony kościół w Fontibón. Jak pisze historyk Juan Manuel Pacheco, przewyższał on architekturą i wystrojem wiele innych kościołów³⁶. Był odpowiednio wielki i wyposażony w wiele kunsztownie wykonanych elementów z kamienia i drzewa. Na dzwonnicy umieszczono cztery dzwony.

Innym przykładem z tego okresu jest kościół jezuicki w Tópaga, gdzie powstał słynny ‘ołtarz z lusterkami’³⁷. Liczne malowidła, draperie, obrazy i rzeźby miały cel katechetyczny. Były pomyślane jako pomoc w dogłębnym zakorzenianiu w sercach i umysłach Indian wiary chrześcijańskiej. Bryła architektoniczna kościoła w Tópaga była prosta, jednakże jego wyposażenie było bardzo bogate. Kościół był jednonawowy. Prezbiterium z piękną nastawą ołtarzową było oddzielone od korpusu nawowego wyraźnie zaznaczonym łukiem, na którym zostały umieszczone rzeźbione archanioły i anioły. Z tyłu kościoła znajdował się sporej wielkości chór, zaś w przedniej części kościoła, z jego lewej i prawej strony znajdowały się balkony,

³⁶ Tamże, s. 313-314.

³⁷ Tamże, s. 329-320; C. Camacho Arbeláez, *Templos doctrineros y capillas posas en la Nueva Granada*, „El Tiempo” [lecturas dominicales] 10-17.01.1965, s. 2; E. Mendoza Varela, *Vestigios del esplendor colonial. La iglesia de Tópaga, Colombia*, „Repertorio Boyacense”, [Tunja], año 11, núm. 240-241, s. 2236-2238; F. Gil Toivas, *El arte mestizo*, w: *Historia del arte colombiano*, t. V, Barcelona: Salvat 1977, s. 1169-1170; F. Gil Toivas, *La imaginería de los siglos XVII y XVIII*, w: *Historia del arte colombiano*, t. IV, Barcelona: Salvat 1977, s. 979.

zaś bezpośrednio za nimi dwie ambony. Całości dopełniała kaplica z chrzcielnicą oraz konfesjonał. Przed kościołem znajdowała się dzwonnica.

Na wyposażeniu kościoła znajdowały się też liczne bogato rzeźbione i złożone liczne nastawy ołtarzowe w stylu barokowym z rzeźbionymi wysokimi kolumnami, figury i obrazy świętych (np. św. Ignacego Loyoli, św. Franciszka Ksawera, św. Stanisława Kostki, św. Luisa, św. Piotra) oraz srebrne lichtarze i kadzielnice. Wystrój kościoła był dziełem artysty Tomasa Roldana. Dodatkowym, nie mniej istotnym elementem wyposażenia były liczne instrumenty muzyczne. Muzycy i śpiewacy z Tópaga mieli do dyspozycji odpowiednie pomoce oraz partytury. Tópaga słynęła bowiem nie tylko z pięknego kościoła, ale zarazem ze szkoły muzycznej o wysokim poziomie artystycznym. Indianie śpiewali i z powodzeniem grali licznych instrumentach, jak np. organach, chirimías, bajones, fletach, klarnetach, fagotach, gitarach itd.³⁸

Po lewej stronie kościoła, znajdował się ‘ołtarz z lustrami’, wykonany przed rokiem 1633. Jest on poświęcony Maryi Niepokalanie Poczętej, której wizerunek jest umieszczony w części centralnej retabulum. Cechą charakterystyczną tego ołtarza jest to, że w jego nastawie ołtarzowej, tj. jego skrzydłach bocznych jest umieszczonych ponad 40 niezbyt wielkich, zaszklonych obrazów, obramowanych w rzeźbione ramki. Stare opisy kościoła sugerują, że kiedyś były do lustra. Spełniały one najprawdopodobniej podwójną funkcję. Dla Indian były one wielką atrakcją, ponieważ w odbiorze Indian, cieszyły się one większą estymą niż złoto. Kiedy zapalano przed nimi świece, robiło się w kościele nie tylko jaśniej, ale też o wiele żywiej, co niewątpliwie przyciągało uwagę Indian.

Na łuku głównym oddzielającym prezbiterium od nawy kościoła, zachowała się ornamentyka w postaci dwóch kolorowych aniołów, które w lewej ręce trzymają rogi obfitości wypełnione lokalnymi owocami, zaś prawą ręką wskazują na konieczność zachowania ciszy i porządku w kościele. Na ścianie bocznej łuku od strony wiernych, umieszczono wielkie archanioły. Jako przeciwieństwo aniołów umieszczonych z lewej i prawej strony łuku, w jego części górnej znajduje się wizerunek rzeźbionego i pozłoczonego smoka, jako symboliczne wyobrażenie diabła, który jest wrogiem człowieka i Boga.

Poświęcenie kościoła Tópaga w roku 1642 stało się okazją do wielkiego, siedmiodniowego świętowania, aby podkreślić ważkość tego aktu, a zarazem włączyć Indian. Odprawiano msze, głoszone kazania, organizowano procesje, przedstawienia teatralne, tańce itd. Wszystko to miało służyć większemu i wymiernemu zaangażowaniu Indian. W zamyśle jezuitów, Indianie mieli być nie tylko biernym przedmiotem w procesie katechizacji, liturgii czy też uroczystości, ale przede wszystkim aktywnym i zaangażowanym podmiotem, zdobywającym w ten sposób swoją nową tożsamość kulturową.

Podobnie poświęcenie kościoła w Fontibón kilka lat wcześniej (w roku 1632), stało się okazją do kilkudniowego świętowania. Jezuita zainwestowali najpierw

³⁸ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 330.

wiele sił i funduszy na wzniesienie nowego kościoła oraz na jego udekorowanie, aby swoim wystrojem odpowiadał ich potrzebom w pracy z Indianami. Odpowiednio bogaty wystrój artystyczny kościoła był bowiem z jednym z ważkich elementów jezuickiej metody katechetyczno – ewangelizacyjnej. Innym nie mniej ważnym elementem tejże metody było właśnie pełne inwencji świętowanie, czyli uroczyste przeżywanie i pełne solenności uczestnictwo w świętach i uroczystościach kościelnych.

Przykładem wyróżniającego się zmysłu ewangelizacyjnego jezuitów w odniesieniu do Indian było podkreślenie konieczności dopuszczenia Indian do częstszego przyjmowania komunii. Na początku XVII wieku, tylko w ramach wyjątku, pozwalano Indianom na przyjęcie komunii w ramach wiatyku albo w godzinie śmierci. Jezuita proponowali gruntowną rewizję tych zakazów. Promowali zarazem w swojej pracy z Indianami kult Eucharystii. Przejawem takiej polityki było nie tylko rozwijanie solennej kultury liturgicznej, ale też mocne zaakcentowanie uroczystości Bożego Ciała. Indianie byli nie tylko zobowiązani do uczestniczenia w tejże uroczystości, ale nade wszystko oni stawali się promotorami w jej przygotowaniu i realizacji. Temu służyły wielodniowe przygotowania tejże uroczystości oraz uroczysty jej przebieg. Misjonarze przygotowywali Indian na poziomie katechetycznym i głosili też tematyczne kazania. Zmiana nastąpiła za sprawą jezuitów i abp. Cristobal de Torres z Bogoty. Zwołał on komisję ekspertów i dekretem z 25 listopada 1636 roku zalecił, aby *doctrineros*, odczytali dokument dopuszczający Indian do komunii, głosili stosowane kazania, a tym samym przygotowali Indian do częstszego przyjmowania komunii. Aby doniosłość tej decyzji dotarła rzeczywiście do wszystkich *doctrineros* i proboszczów oraz aby była dobrze zrozumiana i wprowadzona w życie, abp Cristobal de Torres wysłał do wszystkich wiosek na *Sabana de Bogotá* ojców jezuitów José Dadey i Juan Bautista Coluccini³⁹.

Instrukcja ojca przełożonego Claudio Aquaviva zawierała również wyraźne polecenie, aby w każdej wiosce przebywało tylko dwóch jezuitów. Dokument ten określał również, że powinni oni pracować w danej doktrynie jedynie tak długo, na ile jest to naprawdę konieczne do osiągnięcia wyznaczonych celów. Następnie należało taką doktrynę przekazać biskupowi i udać się na inne miejsce. Instrukcja sugerowała jednak, aby biskup przekazywał doktryny tylko takim duchownym, którzy są adekwatnie do tej pracy przygotowani oraz skłonni do kontynuowania dzieła rozwiniętego przez jezuitów⁴⁰. W roku 1610, przełożony generalny podjął kolejną ważką decyzję o przyjmowaniu jedynie doktryn już stosunkowo dobrze rozwiniętych, a nie tylko dopiero co założonych.

³⁹ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 344-347; J.M. Pacheco, *La evangelización en Colombia*, s. 36.

⁴⁰ J.M. Pacheco, *Los jesuitas en Colombia*, s. 309-310.

Jezuici nie pozostawali w poszczególnych doktrynach zbyt długo z kilku powodów. Uważali bowiem, że należy pracować w danym miejscu na tyle długo, aby osiągnąć założony cel i bezzwłocznie przekazać doktrynę w ręce kleru diecezjalnego. Nie pozostawali zbyt długo również wszędzie tam, gdzie populacja ludności indiańskiej była zbyt niska. Nie przyjmowali lub rezygnowali z tych miejsc, gdzie efektywność pracy ewangelizacyjnej nie rokowała najlepiej, np. z powodu niekorzystnych uwarunkowań demograficznych lub ekonomicznych. W innych przypadkach, zwłaszcza z powodu braku personelu misyjnego, rezygnowano z pracy w jednych doktrynach, aby móc podjąć pracę na innym miejscu. Zatem zalecenie przekazywania doktryn, jezuici realizowali z wielką konsekwencją. W roku 1615 przekazali w ręce biskupa dobrze rozwijającą się doktrynę Cajica i podjęli pracę w doktrynie Duitama. Podobnie postąpili, przenosząc się z Duitama do Tópaga. Kiedy zaś zostali usunięci w roku 1628 z doktryn przekazanych im cztery lata wcześniej przez abp Hernando Arias de Ugarte, poświęcili się ewangelizacji Indian w innych miejscach na *Sabana de Bogotá*.

PODSUMOWANIE

Metodologia pracy ewangelizacyjnej jezuitów w oparciu o system doktryn na obszarze Kolumbii w XVII wieku, wydaje się być nie tylko cennym doświadczeniem w wymiarze historycznym, ale zarazem bardzo inspirującym bodźcem do krytycznej ewaluacji ówczesnych i współczesnych metod misyjno – ewangelizacyjnych. Obejmowała ona bowiem obowiązek znajomości i posługiwania się językami autochtonicznymi w dziele ewangelizacji oraz systematycznej katechizacji. Nie mniej ważnym aspektem była zachęta ze strony przełożonych, do rozsądnego zastosowania przez misjonarzy sztuki i architektury oraz śpiewu i muzyki, w nawiązaniu do wrodzonych predyspozycji i oczekiwań samych Indian. Katechizmowe prawdy wiary ‘przyodziane’ w szatę muzyki i sztuki oraz w obramowaniu pięknej architektury, stawały się lepiej zrozumiałe i przyswajalne dla Indian. Nie mniej ważkim aspektem jezuickiej metodologii misyjnej było uczynienie z nawracanych Indian jak najszybciej aktywnych, zaangażowanych i współodpowiedzialnych współtwórców doktryn.

To cenne doświadczenie misyjne zdobyte w doktrynach położonych na kolumbijskiej wyżynie andyjskiej, zostało spożytkowane przez jezuitów w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku podczas realizacji na wielką skalę projektu zakładania redukcji jezuickich w Casanare, Orinoko i w Meta.

Słowa kluczowe: ewangelizacja Indian, nawracanie, *doctrinas* (doktryny), jezuici, muzyka, architektura, metodologia pracy misyjnej, Bogota, Kolumbia.

Jesuits as *doctrineros* in Columbian Andes of 17th century

Summary

Jesuits arrived in the land of the New Kingdom of Grande (Colombia) at the beginning of the 17th century. They founded colleges in all most important towns and began the missionary service among Indians, according to the scheme of so-called ‘doctrinas’, i.e. villages inhabited by autochthons. During the years 1605-1660 they worked in a few doctrinas on Altiplano in the surroundings of Bogota and Tunja and on eastern slopes of the Andes. Their service was usually very effective and carried out according to the established methodology of the missionary work. They were appealing to the following rules: systematic and regular religious education, knowledge of the local languages by missionaries, development of the educational system including study of the singing and the music, practising solemn liturgy based on solid and well equipped churches. The past experience of the work in ‘doctrinas’ was used in the second half of the 17th century during the establishment of Jesuits’ reductions in Casanare, Meta and Orinoko.

Key words: evangelization of Indians, converting, doctrinas (doctrines?), Jesuits, music, architecture, methodology of mission work, Bogota, Colombia.

Jesuiten als *doctrineros* in kolumbischen Anden im 17 Jh.

Zusammenfassung

Die Jesuiten kamen im Gebiet des Neuen Königiums Grenada (Kolumbien) anfangs des 17 Jh. an. Sie gründeten Kollegien in allen wichtigsten Städten und begannen ihre Missionstätigkeit unter den Indios im Rahmen der sog. *Doctrinas*, also Dörfer, die von den Ureinwohnern bewohnt waren. In den Jahren 1605-1660 waren sie in einigen *Doctrinas* auf Altiplano in der Gegend von Bogota und Tunja sowie auf den östlichen Hängen der Anden tätig. Ihre Tätigkeit war oft sehr effektiv und nach einer durchdachten Methodologie der Missionsarbeit durchgeführt. Es wurden folgende Grundsätze beachtet: systematische und regelmäßige Katechese, Kenntnis der Lokalsprachen bei den Missionaren, Entwicklung eines Bildungssystems, darunter auch Lehre des Gesanges und der Musik, Praxis einer sorgfältigen Liturgie auf der Basis von soliden und gut ausgestatteten Kirchen. Die in den *Doctrinas* gesammelten Erfahrungen wurden in der zweiten Hälfte des 17 Jh. bei der Gründung der jesuitischen Reduktionen Casanare, Meta i Orinoko angewandt.

Schlüsselworte: Evangelisation der Indios, Bekehrung, *Doctrinas*, Jesuiten, Musik, Architektur, Methodologie der Missionsarbeit, Bogota, Kolumbien.